

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

URUŠAVANJE SOCIJALNE DRŽAVE I PORAST NEJEDNAKOSTI I SIROMAŠTVA VELIKI SU IZAZOV, RIZIK I PRIJETNJA GLOBALIZACIJE

Početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća proces globalizacije je pozdravljen sa velikom euforijom. Ta euforija je omogućila da se priliv kapitala u zemlje u razvoju poveća višestruko u periodu od šest godina, odnosno od 1990. do 1996. godine. Osnivanje Svjetske trgovinske organizacije 1995. godine, predstavlja ostvarenje cilja za kojim se težilo pola vijeka, a on je u međunarodnu trgovinu trebao donijeti izgled vladavine prava. U ovom procesu, kako su predviđali njegovi sledbenici, svako je trebao biti dobitnik, i ljudi u razvijenom svijetu i ljudi u zemljama u razvoju. **Globalizacija je trebala donijeti nevideni prosperitet cijelom čovječanstvu.** Međutim, u uslovima globalizacije istraživači socijalne politike se nalaze pred dilemom određivanja mogućnosti i opcija njenog djelovanja, jer ona naglašava međunarodnu dimenziju ljudskog blagostanja i fokusira pažnju na međunarodne institucije kao aktere socijalne politike Svjetske trgovinske organizacije (u daljem tekstu STO), Međunarodnog monetarnog fonda (u daljem tekstu MMF), Svjetske banke, UN sistem i regionalne integracije. Zbog toga Jates

navodi ...”da se najčešće koriste tri pristupa da bi se proučile globalizacija i socijalna politika,”¹ a to su:

- istraživanje uticaja globalizacije na socijalne države i socijalne politike;
- ispitivanje doprinosa koji su socijalne države i politike dale tekućoj fazi globalizacije;
- ispitivanje globalizacije socijalne politike.

Fokus prvog pristupa nalazi se u sistemskim promjenama vezanim za uteviljenje i strukturu socijalne države, naročito u naprednim industrijalizovanim zemljama. Za globalizaciju se kaže da je izmijenila dinamiku razvoja socijalne države i opcije politike koje se mogu slijediti. U savremenoj literaturi često se govori o dva glavna scenarija za razvoj socijalne države, po kojoj je prvi, susretanje socijalnog pitanja, i drugi „trka do dna“. Prema prvom scenariju, kako države postaju nemoćne da učine „prave“ odabire politike, tako će vlade biti primorane da usvoje slične ekonomske, finansijske i socijalne politike. Očekuje se napuštanje sveobuhvatne državne socijalne i redistributivne politike, privatizacijom i prihvatanjem rezidualnog modela socijalne politike širom svijeta, što bi dovelo do nekog oblika susretanja. Teza o susretanju može se sumirati na slijedeći način: Uprkos razlikama, socijalne države naprednih industrijskih zemalja treba da postanu u sve većoj mjeri slične kako ih sile globalizacije pritiskaju u tržišno orijentisani model socijalne države. Pošto potpuna zaposlenost, redistribucija i skupe opšte usluge više nisu ostvarljive, novo socijalno uređenje može jedino da opravda socijalno trošenje kao investiciju u ljudski kapital i poboljšanje individualnih prilika. Međunarodna konkurenca primorava socijalne države u istom pravcu. Pod pritiskom globalne konkurenca od država se očekuje da usvoje socijalne i ekonomske politike koje su najprivlačnije za transnacionalni kapital i strane investicije. Politike socijalne sigurnosti,

¹ Yeates N., *Globalization and Social Policy*, SAGE Publications, London, 2001., pp. 20

oporezivanja, zapošljavanja i obrazovanja su više usmjerene na poboljšanje kvaliteta, snabdijevenosti, cijene i disciplinovanost radne snage, nego na resurse redistribucije. Ovo u suštini najavljuje pad socijaldemokratskih reformističkih politika i projekata, na kojima je socijalna država izgrađena, i susretanje socijalne politike „na poziciji desno od centra sa globalnim kapitalizmom koji usmjerava politiku na desno.“² Konkurentska država usredsređuje se na jednu javnu ulogu, ekonomsku, što dovodi do degradacije ili odbacivanja drugih funkcija, socijalno obezbjeđenje. Teza „trke do dna“ je izvorno razvijena u kontekstu federalizma SAD, a naročito u vezi standarda očuvanja životne sredine, sredinom '70-tih godina 20. vijeka.³ U kontekstu socijalnog obezbjeđenja, „trka ka dnu“ se odigrava preko konkurentskega obezvrijedivanja standarda socijalne zaštite kako bi se zemlja i njeni radnici učinili privlačnim za investitore. „Socijalni damping“ uključuje eroziju uspostavljenog nivoa socijalne zaštite, kao i zaustavljanje njenog razvoja, on takođe, uključuje, prebacivanje troškova socijalne zaštite sa države i poslodavaca na radnike, domaćinstva i njihove zajednice preko dampinga socijalnog obezbjeđenja i cijene rada. „Damping socijalnog obezbjeđenja“ se odnosi na prestrukturiranje socijalnih davanja, od univerzalizma i socijalnog osiguranja ka selektivizmu i mrežama socijalnog osiguranja, odnosno, prebacivanjem tereta finansiranja, dok damping cijena rada za sobom povlači vladinu politiku, zakonodavstvo ili postupke koji omogućavaju firmama da smanje svoje cijene rada. To može da obuhvati smanjenje obaveza za poslodavce, ili nametanje troškova na industrije koje uvoze kako bi se ohrabrio prelaz na izvozno orijentisane industrije i firme. **Odnos između globalizacije i socijalne politike naglašava silazne pritiske na socijalne države i „nasilno otvaranje“ socijalnih sporazuma na kojima počivaju.** Prezentacija globalizacije kao jednom rukom rukovođene promjene socijalne države je takođe

² Mishra R., *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham: Edward Elgar, 1999., pp. 55

³ Yeates N., *isto*, str. 20

problematična zbog načina na koji privileguje kapital i države, a zanemaruje strategije domaćinstva, radnika i zajednica kao aktera u političkim procesima. Drugi pristup naglašava doprinos socijalne politike procesu globalizacije. Ako globalizacija stvara države i socijalne politike, onda je podjednako jasno da države i socijalne politike stvaraju globalizaciju. Postavlja se pitanje šta je doprinos socijalne države novom talasu globalizacije? Ovaj pristup priznaje državu kao ključnog tvorca i posrednika globalizacije kao i istorijski ponovljivih pokreta ka internacionalizaciji ekonomije. Naglasak je na tome kako država „pregrupiše“ socijalnu politiku kao dio šire strategije ekonomskog i industrijskog razvoja. On, takođe ističe ulogu socijalne politike u upravljanju socijalnim i političkim efektima ovog ekonomskog prestrukturisanja u nacionalnom smislu. Treći pristup ukazuje da, iako je socijalna politika prevashodno nacionalna stvar u sve većoj mjeri se uzima shvatnje njene transnacionalne dimenzije. Na nacionalnu i socijalnu politiku utiču socijalna politika i politike vladinih i nevladinih organizacija na nadnacionalnom i internacionalnom nivou, tako u savremenoj teoriji nailazimo na različite definicije socijalne politike među kojima se posebno ističe sljedeća koja „.....socijalnu politiku definiše kao praksi nadnacionalnih aktera koja otelovljuje socijalnu redistribuciju, globalnu socijalnu regulativu i globalna socijalna davanja i/ili opunomoćenja, i uključuje načine na koji nadnacionalne organizacije uobličavaju nacionalnu socijalnu politiku.“⁴ Globalna arena je postala ključno poprište na kome se vode ideološke i političke borbe o poželjnom modelu socijalnog obezbjeđenja i odgovarajućim ulogama javnih, komercijalnih i dobrovoljnih sektora. Međunarodni monetarni fond i Svjetska banaka su neposredno poslije drugog svjetskog rata, nakon Breton Vudsa (1944. godine), udarili temelje međunarodnih monetarnih i finansijskih tokova. Pored ova dva velika igrača, značajan faktor na međunarodnom

⁴ Deacon B., *Global Social Policy, International Organisations and the Future of Welfare*, Sage, London, 1997., pp. 197

planu čini transnacionalni finansijski kapital i korporacije, kao gospodari ekonomije, veliki ekonomski dinosauri, kao i regionalni „ekonomski divovi“, patološki blizanci globalizacije. Zadatak ovih novih institucija koje su formirane neposredno poslije drugog svjetskog rata, bio je da obezbijede globalnu ekonomsku stabilnost. Razmjere njihove moći i projekat globalizacije koji se oblikovao pod njihovim dejstvom bio je ogroman u periodu 70-ih i početkom 80-ih godina prošlog vijeka. Obezbijeden je uslovno rečeno meteorski uspon, ali došlo je do novog preokreta. Ekonomска stabilnost nije obezbijedena. Meteorski uspon Reganizma-Tačerizma doveo je do novog oblika neoliberalizma, koji je nakon jedne decenije svjetsku ekonomiju doveo u stanje nove depresije.

Komandne pozicije prelaze u nadnacionalne institucije i stvaraju se „nove ekonomске biblije“. Vašingtonski sporazum, koji je bio izraz konsenzusa, dopunjjen je institucijama koje su dovele do tzv. „deset zapovijesti“: fiskalna disciplina; izmjena prioriteta javne potrošnje; poreska reforma; liberalizacija kamata; politika deviznog kursa; liberalizacija trgovine; strane direktne investicije; privatizacija; deregulacija i svojinska prava; to su bili novi instrumenti liberalne ekonomije. „Vašingtonski konsenzus“ i „Program strukturalnog prilagođavanja“ su postali zahtjev svjetske ekonomije. U tom periodu sve nacionalne ekonomije su podvrgнуте širokoj skali zahtijeva: 1) masovne privatizacije i deregulacije; 2) ukidanje uvoznih tarifa tog zaštitnog bedema domaće industrije; 3) ukidanje kontrole nad stranim investicijama, što popločava put ka dominaciji strane nad domaćom industrijom; 4) snižavanje poreza na dohodak korporacija; 5) eliminisanje kontrole cijena i uvođenje kontrole nadnica; 6) drastična redukcija izdataka za socijalnu i zdravstvenu zaštitu. Da bi se razumjelo šta je to krenulo naopako, važno je da se posmatraju upravo **tri glavne institucije koje upravlјaju procesom globalizacije: MMF, Svjetska banka i Svjetska trgovinska organizacija**. Uz navedene, tu je i sve veći broj drugih institucija koje igraju određene uloge u međunarodnom ekonomskom

sistemu: jedan broj regionalnih banaka, manjih i mlađih sestara Svjetske banke, zatim veliki broj organizacija u sklopu sistema UN-a, kao što su Program za razvoj Ujedinjenih nacija ili Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj, te mnoge druge. Te organizacije često imaju stanovišta koja su izrazito drugačija od onih u MMF-u i Svjetskoj banci. Tako, npr. Međunarodna organizacija rada pokreće pitanje da li MMF poklanja suviše malo pažnje pravima radnika, dok se Azijska razvojna banka zalaže za "takmičarski pluralizam", po kojem bi zemljama u razvoju bile stavljene na raspolaganje različite opcije razvojnih strategija, uključujući i tzv. Azijski model u kojem vlade, mada oslanjajući se na tržište, ipak preuzimaju aktivnu ulogu u stvaranju, oblikovanju i vođenju tržišta, uključujući i uvođenje i promovisanje novih tehnologija, i u kojima firme preuzimaju značajnu odgovornost za društveni standard zaposlenih. To Azijska razvojna banka vidi kao pristup izrazito različit od američkog modela podržavanog od institucija stacioniranih u Vašingtonu (MMF i Svjetska banka). Vječita dilema i pitanje je... zašto se povećava jaz između razvijenih i nerazvijenih država i naroda?